

Draagvlak onder Rotterdamse schoolbesturen

voor een Rotterdams Educatief Centrum

WERELDRELIGIES (ECW)

Rotterdam, september 2015

**Wergroep ECW
Hang 7
Rotterdam**

Inhoudsopgave

Licht op interreligieus leren	3
I. Verantwoording onderzoeksopzet	4
II. Gespreksresultaten	5
III. Conclusies	7
Achtergrondinformatie	8

Licht op interreligieus leren

Een mooie naam, Educatief Centrum Wereldreligies. Wat wij daaronder verstaan en daarmee beogen, wordt verderop in dit rapport toegelicht. In feite gaat het erom in Rotterdam hiermee het besef en positief gebruik van religieuze en levensbeschouwelijke diversiteit te stimuleren.

Als havenstad heeft Rotterdam altijd veel diversiteit gekend: mensen uit alle windstreken landden en settelden hier, vonden werk en hielpen mee om de gezamenlijke economie draaiend te houden.

In deze tijd bestaat een groeiende behoefte om alle menskrachten te mobiliseren tot een actieve deelname aan de samenleving. Dat geldt zowel in Rotterdam als daarbuiten.

Het is van belang om in onze samenleving meer ruimte te geven aan de eigen verantwoordelijkheid van mensen, ook van 'nieuwkomers' in onze maatschappij.

Van Nederlanders met buitenlandse wortels mag inspanning worden gevraagd om een passende plaats in onze samenleving te vinden. Maar ook de bestaande samenleving verandert door de zich wijzigende bevolkingssamenstelling. We zullen dus ook als totale samenleving meer moeite moeten doen om kennis te maken met de gewoonten, gebruiken en opvattingen van onze burens.

Zo wordt Rotterdam een open samenleving waarin ieder zich kan (blijven) thuisvoelen en zich in verbondenheid kan inzetten voor het gezamenlijk belang. Rotterdammers, van welke kleur of achtergrond dan ook, hebben elkaar nodig voor echt stadsburgerschap.

Het Rotterdamse onderwijs, als voorziening voor de opgroeiende generaties, kent het belang van investeringen in diversiteit van de bevolking al veel langer. In het onderwijs ligt de deelname van allochtone bevolkingsgroepen al jarenlang boven de 50 %.

In het onderwijs is het 'wij-zij-denken' dus allang als volstrekt verouderd sjabloon vervangen door actief bewustzijn van en respect voor verschillen. Alleen vanuit het besef van gemeenschap kan namelijk worden kennisgemaakt en kennis worden gemaakt. En ligt daar niet een belangrijke opgave voor onze scholen?

Dat werpt ook nieuw en boeiend licht op de achtergronden van verschillen, het zogenoemde interreligieus leren. Wat weten wij van elkaars achtergronden? Iedereen loopt in het leven aan tegen vragen rond zingeving en identiteit. Wat kunnen we van en met elkaar leren? Wat reiken religieuze en niet-religieuze gefundeerde tradities ons op dit gebied aan? De antwoorden daarop bepalen mee de keuzes die mensen maken en de koers die zij gaan. Zo bezien is diversiteit niet alleen een feit, maar ook een kracht.

Goed onderwijs en burgerschap in Rotterdam vooronderstelt dus dat we iets van die achtergronden kennen, elkaar respecteren in de verschillen en de kennis over overeenkomsten kunnen gebruiken bij de inrichting van onze samenleving.

Wij menen dat een Educatief Centrum Wereldreligies in Rotterdam de scholen daarbij kan helpen. Wij maakten daarvoor dan ook een plan. Om de nieuwe Rotterdamse generaties te helpen om "met volle kracht vooruit" te gaan (zie Coalitieakkoord van 8 mei 2014) of, om de Onderwijsraad te citeren, de systematische kennisopbouw te stimuleren en scholen een inhoudelijk kompas te bieden.

Maar wat vinden Rotterdamse schoolbesturen daarvan? Daarvoor gingen we te rade bij een aantal van de Rotterdamse schoolbesturen. Spannend wel!

In dit rapport vindt u het verslag daarvan. De ontvangen reacties zijn volgens mij hartverwarmend. Leest u mee?

Hanny de Kruijf,

Voorzitter van de werkgroep ECW, bestuurslid van de stichting Veelkleurige Religies Rotterdam, Directeur Samen010.

I. Verantwoording onderzoeksopzet

In de periode mei - september 2015 heeft de werkgroep ECW contacten gelegd en gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van de belangrijkste in aanmerking komende Rotterdamse schoolbesturen, te weten

- Het bestuur van de stichting Openbaar Onderwijs Rotterdam (stichting BOOR: 68 PO-scholen; 8 SO/SBO-scholen; 8 scholengemeenschappen VO)
- Het bestuur van de RVKO (60 PO-scholen)
- Het bestuur van de PCBO-Zuid (PCBO: 32 PO/SO-scholen)
- Het bestuur van de stichting Kind en Onderwijs Rotterdam (Kind en Onderwijs: 22 PO-scholen)
- Het bestuur van de stichting Islamitisch Primair Onderwijs Rijnmond (SIPOR: 4 PO-scholen)
- Het bestuur van de stichting LMC-VO (LMC: 21 VO-scholen)
- De directeur van de Rotterdamse Hindoeschool Shri Saraswatie (Hindoeschool: 1 PO-school)
- Het bestuur van de vereniging CVO (CVO: 7 scholengemeenschappen VO).

In deze gesprekken werden de wens, het belang en de ideeën van besturen bij een Educatief Centrum Wereldreligies gepeild.

De genoemde besturen werden geselecteerd omdat zij bekend staan als de 'grote besturen', dat wil zeggen dat deze besturen samen Rotterdamse scholen vertegenwoordigen waaraan zo'n 95 % van de Rotterdamse leerlingenpopulatie onderwijs krijgt.

De besturen omvatten scholen voor primair en voortgezet onderwijs, de eerste doelgroepen van een op te richten Educatief Centrum Wereldreligies.

Naast de grote besturen werden ook twee specifieke kleinere besturen benaderd, omdat deze scholen vertegenwoordigen op anders-levensbeschouwelijke grondslag resp. Islamitische en Hindoeïstische religieuze tradities. De werkgroep vindt het met nadruk van belang om in dit onderzoek ook de opvattingen in deze kringen over een Educatief Centrum Wereldreligies recht te doen.

De gesprekken werden in de regel gevoerd met – of met aanwezigheid van – de bestuurder van de betrokken organisatie. In enkele gevallen werd, op verzoek of bij ontbreken van de bestuurder, gesproken met van die zijde aangewezen of meest in aanmerking komende gesprekspartner. In een enkel geval kon worden volstaan met telefonisch contact, omdat uit eerdere positieve betrokkenheid de visie van het betrokken bestuur al voluit bekend was.

Van de gesprekken zelf bestaan vaak uitgebreide verslagen.

In de gesprekken stelde de werkgroep – waar nodig - de volgende aspecten aan de orde:

- informatie over het initiatief ECW en de stand van realisering,
- eventuele behoeften en wensen ten aanzien van concrete steun voor het onderwijs,
- steun voor dit initiatief,
- ideeën en wensen op het vlak van financiering,
- behoefte aan vervolginformatie,
- behoefte aan een exemplaar van het eindrapport.

Inhoudelijk leverden de gesprekken een divers beeld op voor wat betreft de diverse punten. Centraal werd steeds de steun voor het initiatief ECW aan de orde gesteld en om een uitspraak gevraagd. In dit verslag wordt de kern van de antwoorden daarop weergegeven.

II. Gespreksresultaten

1. Stichting BOOR:

De stichting steunt het initiatief ECW. De bestuurders zien daarin mogelijkheden om scholen beter te ondersteunen in de expliciete taak op het gebied van identiteitsvorming van leerlingen.

Het bestuur wil zijn beleid op dit gebied verduidelijken, aanscherpen en vernieuwen, en vraagt de werkgroep ECW om in dat kader bij te dragen met een korte concretisering van de ECW-bijdrage. De werkgroep ECW heeft hieraan van harte medewerking toegezegd na ontvangst van nader BOOR-informatie. Deze informatie werd voor de zomer nog niet verkregen. De stichting meent ook dat ouders bij de vorming van leerlingen op dit gebied een belangrijke rol spelen en verzoekt de werkgroep om de mogelijkheden om hen daarbij te betrekken in het aanbod een passende plaats te geven. Dit is door de werkgroep toegezegd.

2. RVKO:

De vereniging steunt het initiatief ECW van harte en is daarbij in verschillende opzichten al jaren betrokken. De RVKO dringt erop aan dat de concrete mogelijkheden van het ECW zo gauw als dat is gerealiseerd, met bijbehorende kostenaspecten aan haar scholen bekend worden gemaakt. Volgens de RVKO zal daarvan zeker gebruik worden gemaakt.

3. PCBO:

De PCBO-zuid staat volledig achter de plannen voor een ECW en ondersteunt dit ook zeker bij bespreking hiervan in bredere bestuurlijke verbanden (bijv. FOKOR). De PCBO heeft eerder al actief bijgedragen met huisvestingsmogelijkheden voor dit initiatief, waarvan helaas door geldgebrek toen geen gebruik kon worden gemaakt. De PCBO verzoekt de werkgroep in haar uitwerking vooral ook mogelijkheden te scheppen voor de vorming van PABO-studenten en jonge docenten.

4. Kind en Onderwijs:

Kind en Onderwijs ondersteunt het initiatief tot een ECW van harte. Zodra de huidige vacature voor de voorzitter van het bestuurscollege is vervuld, wordt dit initiatief ook op deze wijze onder zijn/haar aandacht gebracht. De stichting vraagt de werkgroep met name om het praktisch belang voor scholen in de uitwerking centraal te stellen.

5. LMC:

De bestuurder ondersteunt dit initiatief zeker persoonlijk, maar kan op dit moment voor de organisatie geen uitspraak doen. Zij meent dat voor het initiatief meer van belang is om een uitspraak van het LMC-directeurencollectief te krijgen. Zij zegt toe dit te willen bevorderen en vraagt de werkgroep hieraan bij te dragen door een notitie over de concrete toegevoegde bijdrage die het ECW voor scholen kan betekenen en achtergrondinformatie. De werkgroep zegt dit van harte toe (en heeft hieraan voor de zomer 2015 uitvoering gegeven).

Een uitspraak van het directeurencollectief werd nog niet ontvangen.

6. Hindoeschool:

De schooldirecteur meent ook namens zijn bestuur te kunnen spreken als hij zegt dat hij zeer positief aankijkt tegen dit initiatief. Hij zou zeker bereid zijn om zijn school te enthousiasmeren om gebruik te maken van de ondersteuningsmogelijkheden die zo'n Centrum voor de school biedt, en ook

proberen daarvoor middelen vrij te maken. Hij wijst erop dat binnen het Hindoeïsme ook stromingen bestaan die voor deze mogelijkheden minder openstaan.

Hij verzoekt de werkgroep dan ook om de school van vervolgstappen op de hoogte te houden en te laten meegroeien met de ontwikkeling van dit initiatief, de gebruiksmogelijkheden voor scholen en de eventuele daarmee gemoeide kosten. Hij wijst er ook op dat kosten ruim een jaar van tevoren moeten worden begroot, dus dat tijdigheid van informatie een belangrijke rol speelt in het feitelijk gebruik en te realiseren meerwaarde. Hij zegt toe te willen zoeken naar vooraanstaande personen in Hindoeïng om bij de uitbouw van dit initiatief te helpen.

7. *SIPOR*:

De bestuurder ondersteunt dit initiatief persoonlijk van harte. Het sluit aan bij een door hem al heel lang bepleite weg naar meer openheid tussen religieuze tradities. Dat zou een belangrijke bijdrage kunnen zijn aan openheid, meer respect en het functioneren van leerlingen als echte wereldburgers (samenvatting van de missie voor scholen). Hij is echter voorzichtig met een visie namens het bestuur, team en schoolbevolking. Binnen de islam is sprake van meerdere stromingen, die onderling qua openheid voor anders-gelovigen uiteenlopende opvattingen hebben.

Een bestuurlijke stellingname nu is minder belangrijk dan actieve steun en betrokkenheid van imams (bijv. in het CvA). Dit kan helpen in het groeiproces van de achterban. Confronterende stellingnamen helpen het belangrijke doel niet vooruit. (de werkgroep heeft dit advies ter harte genomen en werkt daaraan).

Hij dringt bovendien aan op goede, stimulerende en blijvende informatievoorziening aan scholen over de verdere ontwikkeling van dit initiatief.

8. *CVO*:

Het CVO-bestuur (bij monde van de bestuurder en de bestuurlijk portefeuillehouder) staat volledig achter dit initiatief. Van CVO-kant wordt vooral ook de urgentie onderstreept. Het gaat hier niet alleen om een leuke wens, maar om een noodzaak voor allen in deze tijd. CVO-scholen zoeken op alle niveaus naar antwoorden op vragen rond de gevolgen van een meerkleurige samenstelling van de schoolbevolking. Steun daarbij op essentiële aspecten van samenleven, zoals bedoeld met dit Centrum, hebben scholen hard nodig. Er is zowel behoefte aan steun voor activiteiten op leerling- als op docentenniveau. Per school worden hele verschillende routes gelopen, ontwikkelingen op gang gebracht en standpunten ingenomen, mee samenhangend met de snelheid van wijzigingen in de schoolbevolking. Zo'n ECW wordt gezien als een belang van zowel besturen uit de kringen van westerse denominaties, als besturen/scholen uit de van oorsprong niet-westerse stromingen.

Van CVO-kant wordt zeker steun gegeven aan het belang van dit initiatief in bredere kringen, mede tegen de achtergrond van de CVO-doelen om identiteitsontwikkeling van leerlingen te versterken en daarbij 'meer te doen dan het gewone'. CVO vraagt om ook aandacht te geven aan uitwisseling van ervaringen tussen scholen. Vanzelfsprekend wil CVO goed geïnformeerd blijven over vervolgstappen en de mogelijkheden om daaraan bij te dragen c.q. invloed uit te oefenen.

III. Conclusies:

- 1. De werkgroep heeft in alle gesprekken geconstateerd dat schoolbesturen het Educatief Centrum Wereldreligies Rotterdam (ECW) belangrijk vinden en de noodzaak zien gezien ontwikkelingen in de huidige samenleving. Het Centrum is een belangrijk antwoord op de vragen die zij hebben.**
- 2. Verschillende besturen willen gelijk een koppeling maken tussen wat hun directies nodig hebben en wat het ECW kan bieden. Zij willen hun directies voorbereiden op de komst van het ECW en op wat nu al mogelijk is, en de intern gevoelde noodzaak en behoeften daarop afstemmen. Er is actieve bereidheid gebleken om er vaart achter te zetten.**
- 3. De werkgroep heeft dankbaar geconstateerd dat er vele ideeën, tips en suggesties van bestuurskanten zijn aangereikt. De werkgroep voelt zich gesteund in haar doelstelling om het ECW daadwerkelijk van de grond te krijgen omdat er een duidelijke behoefte aan en draagvlak voor bij de onderwijsbesturen is gebleken.**

Achtergrondinformatie

1. Algemeen

Wij verstaan onder een Educatief Centrum Wereldreligies een plaats, waar op basis van gelijkwaardigheid, wederzijds respect en ontmoeting informatie wordt verkregen over uiteenlopende religieuze en levensbeschouwelijke denkrichtingen.

Het educatieve aspect maakt duidelijk dat het Centrum een leerplaats wil zijn voor individuele en groepen bezoekers, wat ons betreft allereerst uit het Rotterdamse onderwijs. Tegelijk wil het Centrum een actieve steunfunctie bieden aan Rotterdamse scholen voor concrete projecten en activiteiten op dit gebied.

Wij beseffen dat veel meer (groepen) mensen van zo'n Centrum kunnen profiteren. Maar er is een bewuste keuze gemaakt om met de steunfunctie voor het onderwijs te starten.

Zo'n Centrum is er nog niet. Niet in Rotterdam en – voor zover wij konden nagaan – niet in Nederland. De daadwerkelijke start zou Rotterdam dus hoog op 'het goede lijstje' brengen en voorzien in een dringende behoefte.

2. Concrete ECW-taken (een schets)

Het ECW is een 'ontmoetingsplaats met'. Het Centrum wil verbeelden en verbinden, wil helpen te beleven, te respecteren en ontmoeting te ervaren. Identiteit is in dit Centrum een werkwoord dat gestalte krijgt door gezamenlijk te stellen en te vinden werkdoelen. Daarbij wordt aan het volgende gedacht:

a. In het verlengde van wat nu al wordt geboden:

- Het helpen organiseren van ontmoetingen in Rotterdamse gebedshuizen;
- Het lenen van de spelkoffer en andere materialen voor het organiseren op school van (al dan niet begeleide) interreligieuze activiteiten;
- Brugactiviteiten en –projecten met en voor studenten, leerkrachten en docenten;
- Vraagbaak bij voorbereiden van acties, tentoonstellingen e.a. op gebied interreligieuze ontmoetingen.

b. Toe te voegen als het ECW er is:

- Een georganiseerde ontvangst- en ontmoetingsplaats voor (groepen) leerlingen met uiteenlopende religies, culturen en gebruiken.
- Begeleide rondgang langs levende religieuze en wereldbeschouwelijke tradities op basis van respect voor diversiteit in zingeving en antwoorden op levensvragen.
- Interactief leren op gebied van visiegebonden gebruiken (mogelijk voorbeeld: een 'snackwall' met traditiegebonden snacks en vragen over 'wat is halal?', 'wat is kosher? enz.).
- Bijdragen aan passend taalgebruik, ontwikkeling en denkstimulering op het gebied van zingevingsvragen.
- Bewustwording van gedrag op basis van 'sjablonen en dogma's' en stimulansen tot handelen op basis van ontmoetingen.
- Een goede voorbereiding op en idem vervolg in het onderwijs op een bezoek aan het centrum (met materiaal en advies).
- Hulp om ouders thuis op zo'n bezoek aan het ECW voor te bereiden, erbij te betrekken en, bij behoefte, daarbij inbreng te leveren en/of mee te doen.
- Organiseren van wisselende tentoonstellingen en exposities rond aspecten van zingeving in relatie tot persoonlijke en maatschappelijke vragen van deze tijd.
- Het bieden van een plaats voor in het onderwijs/door leerlingen gemaakte kunstwerken, projecten en/of exposities rond levensvragen en religie.
- Het – mede door het voorgaande – stimuleren van persoonlijke identiteit en een open vizier bij jongeren in relatie tot hun omgeving.
- Een (naar behoefte begeleide) verdiepingsplaats voor leraren, docenten en andere professionals ten aanzien van vragen rond zingeving, identiteit en de manier waarop daarmee in het onderwijs kan worden omgegaan.

- Steun bij de vormgeving van decentrale en/of schoolgebonden uitwerking van activiteiten.
- Opgang- en doorverwijzingsplaats voor hulpvragen op het gebied van individuele identiteitsontwikkeling.

3. Terugblik

De behoefte aan een Rotterdams Educatief Centrum Wereldreligies is niet van recente datum. Al sinds de negentiger jaren van de vorige eeuw werden gedachten daarover verwoord en initiatieven in die richting ondernomen. Gedacht werd aan een centrum waarin en van waaruit met name de opgroeiende generaties meer informatie en kennis zouden kunnen opdoen over de bestaande levensbeschouwelijke diversiteit in de wereldstad Rotterdam.

Met name de projectgroep Veelkleurige Religies Rotterdam ondernam vanaf het begin van de 21ste eeuw veel activiteiten gericht op het kennismaken en bevorderen van openheid op het gebied van levensbeschouwelijke veelkleurigheid.

Belangrijke uitgangspunten waren en zijn daarbij het *bevorderen van onderling respect, openheid, gesprek en het tegengaan van vooroordelen op het gebied van levensbeschouwelijke identiteit*. Tegen deze achtergrond werden zogeheten reizen (i.c. bezoeken) naar tempels, synagogen, mandirs, kerken en moskeeën georganiseerd. Deze activiteiten bleken zich in toenemende mate te mogen verheugen in belangstelling vanuit het georganiseerde onderwijs. Scholen en educatieve instellingen uit zowel het primair, voortgezet als middelbaar beroepsonderwijs meldden zich bij de projectgroep voor het organiseren van zo'n reis. Duizenden leerlingen op jaarbasis werden daardoor voor het eerst of bij herhaling geconfronteerd met geloofs- en levensstijlen die hen van-huis-uit onbekend waren. De positieve effecten waren ernaar. Vaak werd na zo'n bezoek door onderwijsgeevenden bij hun leerlingen een opvallende toename van openheid en afname van vooroordelen geconstateerd.

De bezoeken bloeiden, de wens tot een ECW bleef op de achtergrond.

Vaak echter ook deden deze bezoeken een forse aanslag op de beschikbare vrijwilligerscapaciteit bij de betrokken gebedshuizen. Bovendien bleek de kleur van de voorlichting sterk afhankelijk van betrokken vrijwilligers.

Niet altijd kon de gewenste hoge kwaliteit van onbevooroordeelde voorlichting worden geleverd. Niet altijd het vereiste respect voor andere denkrichtingen worden opgebracht. Wel nam het inzicht toe dat meer openheid op het terrein van levensbeschouwelijke diversiteit belangrijk kon bijdragen aan *respectvol stadsburgerschap*.

Deze ervaringen brachten de projectgroep Veelkleurige Religies Rotterdam rond 2010 tot het inzicht dat een meer permanente steunfunctie voor het Rotterdamse onderwijs nu echt nodig was. Het initiatief werd gebundeld in een werkgroep Educatief Centrum Wereldreligies (de werkgroep 'ECW'). Zo'n educatief centrum zou geen nieuwe scheidslijnen moeten bevorderen, maar de algemene inzichten en openheid voor de hele levensbeschouwelijke diversiteit en de betekenis daarvan voor Rotterdamse burgers moeten stimuleren. De behoefte daaraan was breed in het onderwijs aangetoond. Geen dogma's dus, maar openheid, respect en ontmoeting.

Deze idee kreeg een belangrijke impuls toen eind 2012 een breed Comité van Aanbeveling de werkgroep de officiële opdracht meegaf tot onderzoek naar de totstandkoming van het ECW. De werkgroep markeert dit moment als het 'officiële' startmoment. Het Comité bestond uit vooraanstaande landelijke en Rotterdamse leiders uit kringen van de politiek, maatschappelijk en educatief middenveld (waaronder het Rotterdamse onderwijs), religieuze leiders en vooraanstaande wetenschappers.

De werkgroep heeft sindsdien op vele vlakken gewerkt aan verbreding van het draagvlak en aan de voorwaarden om dit ECW te kunnen realiseren. Uit het onderwijs en uit levensbeschouwelijke kringen werd veel bijval ontvangen. Enthousiast werd meegewerkt en startruimtes werd aangeboden. Helaas ontbraken fondsen om droom in daad om te zetten. Anno 2015 is een belangrijke voorwaarde, de

rechtspersoonlijkheid, gerealiseerd. Dat geeft basis voor het organiseren van financiële acties. Daarmee kunnen fondsen worden geworven om een daadwerkelijke start te kunnen maken. De werkgroep heeft ook op andere gebieden veel stappen vooruit gezet. Bij alles is steeds het enorme draagvlak voor het doel van de werkgroep gebleken. De werkgroep is zich daarvan bewust, is daarvoor dankbaar en realiseert zich ook daarom het belang van haar taak. Nu belangrijke voorwaarden zijn vervuld om meer in de openbaarheid te kunnen treden heeft zij gemeend om opnieuw het draagvlak te moeten gaan meten bij de eerste doelgroep: de Rotterdamse schoolbesturen. Immers, zij zijn verantwoordelijk voor de kwaliteit van het onderwijs, inclusief het onderwijs op het vlak van religieus-levensbeschouwelijke diversiteit.

Dit rapport doet verslag van de gesprekken die in de periode van mei – september 2015 daarover met de grote Rotterdamse schoolbesturen zijn gevoerd. Wij hopen hiermee inzicht te geven in de bestaande behoefte in die kringen.

In het belang van de opgroeiende jeugd,

In het belang van de Rotterdamse ouder, de leerkracht, docent en andere educatieve professionals,

In het belang van de stad,

In het belang van openheid, ontmoeting en diversiteit als kracht,

In het belang van het tegengaan van vooroordelen en discriminatie,

In het belang van het Rotterdams Educatief Centrum Wereldreligies!

De werkgroep ECW-Rotterdam:

Hanny de Kruijf, Sjanie van Maanen, Arie de Bruin, Co Elshout, Sinan Evsen, Frank Rote.